

Tragické udalosti v obci Remetské Hámre na jeseň roku 1944

KATARÍNA VARŠOVÁ

TRAGEDY IN THE VILLAGE OF REMETSKÉ HÁMRE IN THE AUTUMN 1944 by Katarína
Varšová

*

TRAGISCHE EREIGNISSE IN DER GEMEINDE VON REMETSKÉ HÁMRE IM HERBST 1944 von
Katarína Varšová

Skromnou ambíciou nášho príspevku je načrtnúť udalosti, ktoré sa odohrali v chotári obce Remetské Hámre od septembra 1944 do oslobodenia obce 25. novembra 1944. Obec Remetské Hámre (do roku 1948 Remetské Hámry) patrila v rokoch 1939 – 1945 k tej časti Slovenska, ktorú okupovali horthyovské Maďarsko. Upresnime, že obec sa dostala pod okupačnú správu následkom Viedenskej arbitráže, nie maďarského vojenského útoku v marci 1939. Práve to považujeme za jeden z hlavných dôvodov, prečo sa vojnovým udalostiam z jesene 1944 doposiaľ nikto podrobnejšie nevenoval. O partizánskom hnutí v iných obciach pod Vihorlatom, ktoré aj naďalej patrili k územiu okyptej republiky, pritom existuje množstvo prác.¹

Zmienky o vojnových udalostiach spojených s obcou nachádzame predovšetkým v prácach venovaných partizánskeho hnutiu na východnom Slovensku.² Autori sa v nich sústreďovali prevažne na akcie parti-

---

1 Bližšie pozri bibliografie APÁTHYOVÁ, Z.: *Slovenské národné povstanie a partizánske hnutie na východnom Slovensku*. Košice 1979, s. 126-133, ĎURČANSKÁ, A.: *Slovenské národné povstanie a partizánske hnutie na východnom Slovensku*. Košice 1974, s. 100-106. REPČÁK, J.: *Partizánske hnutie na východnom Slovensku*. Prešov 1964, s. 29-30.

2 Medzi základnejšie diela patria napr. BENČÍK, A.: K partizánskym bojom na východnom Slovensku v r. 1939 – 1944. *Historie a vojenství*, 1959, č. 3, s. 380-398, BENČÍK, A.: *Pomoc partizánov pri oslobodzovaní východného Slovenska*. Dukla – brána slobody. Martin 1960, s. 144-185, BENČÍK, A.: K národnooslobodzovaciemu boju na

zánskej brigády *Čapajev* a súvisiace aktivity oddielu *Pugačev*. Tieto práce sa však zameriavali len na územie prvej Slovenskej republiky a činnosť partizánskeho hnutia za jej vtedajšou štátnou hranicou neriešili vôbec, prípadne len veľmi okrajovo (predovšetkým v súvislosti s postupom Červenej armády).

Dôvod tohto stavu je akiste podmienený aj nedostatkom relevantného pramenného materiálu. Fond Okresný úrad Sobrance uložený v pobočke štátneho archívu v Michalovciach neobsahuje „*žiaden archívny spisový materiál z obdobia r. 1939 – 1945, ktorý by dokumentoval okupáciu okresu*“. Podobný osud mal aj fond Okresný úrad Michalovce.³ Podľa nám dostupných informácií sa nezachovala ani tzv. kronika Slovenského národného povstania. Jediný archívny materiál, ktorý máme k dispozícii, je tak len Protokol z januára 1946 nachádzajúci sa vo Vojenskom historickom archíve v Prahe, vo fonde Domáci odboj. Z dostupných nepublikovaných prameňov možno uviesť aj povojnovú obecnú kroniku, ktorá ostáva zdrojom dôležitých informácií aj napriek svojim dobovým ideologickým limitom.⁴ Akiste viac svetla do problematiky by mohli vniesť aj spomienky posledných žijúcich pamätníkov týchto udalostí. Žiaľ, ako sme osobne zistili, ani po viac ako šesťdesiatich rokoch im nie je príliš do reči. Aspoň čiastočne nám však pomohli kompenzovať tento deficit skôr publikované, resp. napísané spomienky.⁵

---

východnom Slovensku v rokoch 1939 – 1944. *Nové obzory 1*, Martin 1959, s. 71-94, PAŽUR, Š.: *Protifašistický odboj na východnom Slovensku*. Košice 1974, s. 144-193, PAŽUR, Š.: K niektorým otázkam národnooslobodzovacieho boja na východnom Slovensku v rokoch 1939 – 1944. *Nové obzory 6*, 1964, s. 5-19 a i. Publikované spomienky veliteľa partizánskeho oddielu Borkaňuk Vasila Mohoritu pod názvom *Bojová cesta partizánskej skupiny Borkaňuk* z r. 1966 sme pre jazykovú bariéru v práci nemohli použiť. MOHORITA, V.: Bojový šľach partyzanského zahonu „Borkaňuk“ (Bojová cesta partizánskej skupiny „Borkaňuk“). Prešov, 1966, s. 105-115.

3 Oba fondy boli zničené pri požiari archívu v roku 1940. ŠTRBÁŇ, A.: *Skupinový inventár fondov Okresný úrad Michalovce, Okresný úrad Vranov nad Topľou, Okresný úrad Sobrance*. Michalovce 1962.

4 Jej autorka Ľudmila Mižáková „*svojím pôvodom i presvedčením je na výške ideologickej požiadavky dneška*...“ *Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970*, s. 2-3.

5 Uvádzame ich nižšie.

Krátko k obci Remetské Hámre

Obec Remetské Hámre leží v najsevernejšej časti dnešného sobranceckého okresu, pri južnom úpätí pohoria Vihorlat. Vihorlatské vrchy obklopujú obec z troch strán a len ich južná strana je otvorená do Východoslovenskej nížiny. Práve tadiaľto vedie jediná riadna prístupová cesta do obce. Severnú časť chotára obce zaberajú strmé, hlbokými dolinami rozčlenené južné svahy Vihorlatu. Južne od jeho hlavného hrebeňa sa nachádza jazero Morské oko, rovnako patriace do katastra obce.⁶ Čo do národnostného zloženia obyvateľstva, išlo o takmer čisto slovenskú a po konfesionálnej stránke prevažne rímsko-katolícku obec. Krátko po skončení II. svetovej vojny v nej žilo vyše 900 obyvateľov.⁷

Pôvodná obec vznikla pri železiarni založenej koncom 18. storočia na mieste Potasna, resp. Potašna (asi 5 km severne od dnešnej obce). Patrila do majetku šľachtickej rodiny Sztárayovcov ako typická robotnícka osada.⁸ V prvej písomnej zmienke z r. 1828 sa obec nazýva Hámor.⁹ Nakoľko sa v nej ešte za Rakúsko-Uhorska nachádzali menšie huty – hámre, ktoré boli na území remetského chotára, od r. 1927 sa volala Remetské Hámry. Počas maďarskej okupácie v rokoch 1939 – 1945 bola pomenovaná maďarským termínom Remetevasgyár. K poslednej úprave názvu obce došlo r. 1948, odkedy sa používa súčasné označenie Remetské Hámre.¹⁰

6 Heslo *Remetské Hámre*. In: *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 2*. Zost. M. Kropilák, Bratislava 1978, s. 484.

7 *Soznam obcí na Slovensku podľa administratívneho rozdelenia k 1. septembru 1946*. Bratislava 1946, s. 85.

8 Pozri *WIKIPÉDIA; Slobodná Encyklopédia*. Updated 22. február 2007 [citované 12. marca 2007]. Dostupná na: http://sk.wikipedia.org/wiki/Remetsk%C3%A9_H%C3%A1mre.

9 *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 2.*, s. 484. V kronike obce Remetské Hámre sa uvádza, že názov obce pochádza z nemeckého „der Hammer“ – kladivko. Napriek tomu, že spomínané kladivko (tri kladivká) má obec vo svojom erbe dodnes, nie je vylúčené, že názov obce pochádza z maďarského „hámor“ ako ekvivalentu slovenského výrazu hámre – huty.

10 K vývoju názvoslovia obce pozri bližšie MAJTÁN, M.: *Názvy obcí Slovenskej republiky; Vývoj v rokoch 1773 – 1993*. Bratislava 1998, s. 248, č. 1989.

Zmiešaná slovensko-maďarská komisia v dňoch 27. marca – 4. apríla 1939 v Budapešti rozhodovala o určení hraníc medzi Slovenským štátom a Zakarpatskou Ukrajinou (resp. v tom čase už Maďarskom). Jej nariadením bola obec Remetské Hámre spolu s ďalšími 12 obcami pririeknutá Maďarsku, ktorého vojská začali od 7. apríla 1939 vymedzenú oblasť skutočne obsadzovať. Tak sa aj Remetské Hámre dostali pod maďarskú okupačnú správu.¹¹ Na základe zmeny politických pomerov bola v obci zriadená žandárska stanica a maďarská vojenská pohraničná hliadka, ktorá mala svoje stanovisko v tzv. malom kaštieliku. Velitelia hliadky bývali v podnájdoch u súkromníkov v dedine. Žandári mali stanovisko v budove bývalej četníckej stanice, iba veliteľ býval v dedine. Vojaci, ako aj žandári, boli zvyčajne maďarskej národnosti.¹²

Je veľmi pravdepodobné, že obyvateľstvo obce nieslo nové pomery len s veľkou neľúbosťou. Okrem iného tomu nasvedčujú aj dezercie Slovákov a Rusínov, ktorý museli narukovať do maďarskej armády, na územie Slovenskej republiky.¹³

Tesne pred príchodom frontu maďarskí žandári z miestnej stanice, ako aj vojaci maďarskej pohraničnej stráže opustili obec Remetské Hámre a odišli do vnútrozemia Maďarska. Ako dodáva kronika obce, „*pri svojom odchode nedopustili sa nijakých svojvoľných činov a zmizli v najväčšej tichosti a nepozorovateľnosti.*“ Po odchode vojakov nastalo v obci vákuum, „*nebolo tu nijakých vojakov ani rozhodujúcich inštitúcií...*“¹⁴ 28. októbra

11 Dôvodom bolo vniknutie maďarských vojsk na územie východoslovenských okresov Sobrance a Snina v dňoch 23. – 24. 3. 1939. Komisia pririekla Maďarsku obce na demarkačnej čiare od severu : Zvala – Starina – Stakčín – Kolonica – Remetské Hámre – Jesenov – Vyšná Rybnica – Bunkovce – Blatné Remety – Blatná Polianka – Bežovce – Pinkovce. Po Viedenskej arbitráži tak Slovensko stratilo ďalších 386 km² so 4500 obyvateľmi, z ktorých sa k maďarskej národnosti roku 1930 hlásilo len 309 (v oboch okresoch). POTEMRA, M.: *Sobranceký kraj za maďarskej okupácie v rokoch 1939 – 1944. Malá vojna. Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939.* Zost. L. Deák, Bratislava 1993, s. 79.

12 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 6.

13 V množstve zbehov, ktorých zachytili slovenské žandárske stanice, nachádzame aj mená z Remetských Hámrov, resp. z okolitých obcí. LACKO, M.: *Utrpenie Slovákov a Rusínov v Maďarskej kráľovskej armáde 1938 – 1945. Kultúra*, č. 16, 18. 10. 2006, s. 11.

14 Tamže, s. 12. Toto vákuum trvalo v obci skutočne len niekoľko dní, pretože posled-

1944 sa front priblížil k Sobranciam a v severnej časti tohto okresu aj k Remetským Hámrom. Prvé dni však vojsko dedinu neobsadilo. Maďarské a nemecké jednotky tak učinili až začiatkom novembra 1944, keď sa front ustálil. „V obci bolo nemecké delostrelectvo, a to v dolnej časti poľné a v smere na Morské oko pozdĺž koľajky bolo zasadené maďarské horské delostrelectvo. V lesoch smerom na Morské oko sa nachádzala tiež maďarská horská pechota. V obci, v jednotlivých dvoroch, boli najmä zásobovacie oddiely s príslušenstvom.“¹⁵

K priamym bojom v obci ani v jej chotári nedošlo a rovnako sa nikdy nestali ani cieľom leteckých útokov. Od začiatku novembra nie sú známe ani partizánske zásahy proti nemeckým či maďarským jednotkám. Dôvodom môže byť aj skutočnosť, že partizánske skupiny operujúce v priestore Remetských Hámrov a Morského oka sa v polovici novembra spojili s jednotkami 4. ukrajinského frontu.¹⁶

Nemecké a maďarské vojsko sa z obce stiahlo 24. novembra 1944 a nasledujúce ráno po odchode Nemcov vtiahli do obce jednotky Červenej armády.¹⁷ Tým sa pre Remetské Hámre skončila päťapolročná okupácia a obec sa opäť stala súčasťou obnovenej Československej republiky.

Partizánske skupiny operujúce v okolí obce Remetské Hámre na jeseň 1944

K stretom s partizánmi v samotnej obci, alebo jej chotári, muselo skôr či neskôr dôjsť aj z toho dôvodu, že v lesoch pod Vihorlatom už od konca leta 1944 pôsobili partizánske oddiely *Jastrib*, *Veža*¹⁸, ako aj brigáda *Kri-*

ný väčší útok partizánov na žandársku stanicu a stanovisko maďarských vojakov je známy zo dňa 16. 10. 1944, t.j. ešte pred ich odchodom z obce.

15 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 12.

16 12. 11. 1944 tak v priestore obce Remetské Hámre určite urobila skupina *Veža*. BENČÍK, A.: *Pomoc partizánov pri oslobodzovaní východného Slovenska*, s. 181-182, PAŽUR, Š.: *Protifašistický odboj na východnom Slovensku*, s. 177.

17 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 16.

18 Partizánska skupina *Veža* vznikla odčlenením sa časti partizánov od skupiny *Jastrib*. Za veliteľa oddielu bol zvolený Ján Boroš (syn Pavla Boroša, veliteľa *Bojovej jánošíkovej družiny* ešte z roku 1942). Z približne stovky príslušníkov oddielu bola

váň¹⁹. K nim sa koncom septembra 1944 pripojili ďalšie partizánske oddiely *Borkaňuk* a *Za slobodu Československa*.²⁰ Tým sa pod Vihorlatom vytvorila druhá partizánska oblasť.²¹

viac ako polovica z najbližšieho okolia. Oddiel vykonával spravodajskú činnosť, bojovú len výnimočne. Jeho základňa bola 2 km západne od hory Kyjov. Operačným pásmom oddielu bola oblasť juhozápadne a severozápadne od vrcholu Vihorlatu, najmä v okruhu obcí Trnava pri Laborci, Oreské, Staré, Strážske, Krivošťany, Vinné, Kaluža, Klokočov, Kusín, Jovsa, Poruba pod Vihorlatom, Vyšné Remety, Gajdoš, Lúčky, Závadka, Fekišovce, Zalužice, Michalovce, Nacina Ves, Voľa, Petrovce, Pozdišovce, ale aj vo vzdialenejších obciach okresu Michalovce – Palína a Vysoké nad Uhom. Z okresu Humenné to boli obce Porúbka, Chlmec, Kamenica nad Cirochou, Belá nad Cirochou. Bližšie pozri DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*. Michalovce 1984, s. 49-53, 72-75, 82-83. PAŽUR, Š.: *Protifašistický odboj na východnom Slovensku*, s. 174, 177, BENČÍK, A.: *Pomoc partizánov pri oslobodzovaní východného Slovenska*, s. 181; PLEVZA, V. a kol.: *Dejiny SNP*, V. diel. Bratislava 1984, s. 591.

19 Jadro partizánskej skupiny *Kriváň* tvorila jednotka pplk. Jozefa Vogla (po vojne Vogl-Sokolovský, spolu 166 vojakov, rotmajstrov a dôstojníkov) a jednotka pod vedením kpt. Jozefa Tabiša (48 členná skupina vojakov a dôstojníkov). Obaja boli pôvodne príslušníkmi 2. divízie východoslovenskej armády. Veliteľom *Kriváňa* bol pplk. Jozef Vogel-Sokolovský a jeho zástupcom kpt. Jozef Tabiš. Svoju základňu mali v lese pri Vyšnej Jablonke. Úzko spolupracovali s partizánskym zväzom *Sergej* pod vedením pplk. A. N. Prokopjuka. Skupina začala podnikať bojové akcie od konca októbra 1944 v okruhu obcí južne od Vihorlatu, a to v Kaluži, Klokočove, Vinnom, Kusíne, Ubreží a Jovse. DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 53-58, 75-76, 83-88. TAKÁČ, L.: O činnosti československej vojenskej partizánskej skupiny *Kriváň*. *Nové obzory* 9, 1967, s. 58-72, PAŽUR, Š.: *Protifašistický odboj...*, s. 166, 170-171.

20 Základ oddielu *Za slobodu Československa* tvorili príslušníci 1. československého armádneho zboru v ZSSR a sovietski vojaci. Veliteľom bol npor. Michail Perečinskij (preto je skupina v literatúre označovaná aj ako skupina *Perečinskij*). Výsadek bol zhodенý nad partizánskou základňou *Čapajev* pri obci Hrubov (okr. Humenné). Dlhší čas sa zdržiavali v blízkosti Morského oka. Jeho operačné pásmo bolo ohraničené líniou Ulič – Stakčín – Snina – Morské oko – Remetské Hámre – Sobrance a severne od Užhorodu línou Perečín – Veľký Berezij. Išlo o lesný komplex s rozlohou asi 400 km². Tu mal uskutočňovať bojové prepady a diverznú činnosť na cestách, mostoch a železnicách. Tamže, s. 64-66, 89-90. Či však oddiel bojové akcie aj vykonával, je otázne, keďže niektoré dôležité publikácie nespomínajú ani jeden konkrétny prípad. Pozri PLEVZA, V. a kol.: *Dejiny SNP*, V. diel, s. 618, GAŽO, E.: *Partizánske hnutie na Slovensku*. 2. vyd. Bratislava 1984, s. 466.

21 SABADOŠ, M.: Až do spojenia s frontom. *Východoslovenské noviny*, roč. 18, č. 189, 13. 8. 1969, s. 4.

Práve partizánsky oddiel *Borkaňuk* „kontroloval“ obec Remetské Hámre. Okolie Morského oka bolo najmä v operačnom pásme partizánskych oddielov *Jastrib* a *Za slobodu Československa*.²²

Pokiaľ ide o oddiel *Jastrib*, vznikol spojením časti bývalých príslušníkov oddielu *Pugačev* pod vedením Petra Donova a výsadku piatich parašutistov vyslaných v auguste 1944 4. ukrajinským frontom. (Veliteľom bol Michail Zacharovič Sieň, výsadbári boli vybavení aj rádiostanicami.) Veliteľom nového oddielu sa stal M. Sieň, náčelníkom štábu J. Čurma. Oddiel sa venoval predovšetkým spravodajskej činnosti pre Štáb partizánskeho hnutia pri 4. ukrajinskom fronte, menej už bojovej a deštruktívnej činnosti. Jeho operačným pásmom bola oblasť na juh od Vihorlatu: Trnava pri Laborci, Vinné, Klokočov, Kaluža, Kusín, Jovsa, Poruba pod Vihorlatom, oblasť Morského oka a z obcí severne od Vihorlatu v okrese Humenné v Chlmci, Porúbke, Kamenici nad Cirochou a Ptíčom.²³

Oddiel *Borkaňuk* sa začal formovať v partizánskej „škole“ vo Svia-tošine (dnes súčasť Kyjeva) z príslušníkov 1. československého armádneho zboru v ZSSR a Červenej armády. Boli to vojaci prvej samostatnej a druhej paradestantnej brigády. Za veliteľa bol určený por. ČSA Vasil Mohorita, náčelníkom štábu npor. ČA Anton Pasko, veliteľom prieskumu ppor. A. Sverdjuk.²⁴

Oddiel plnil úlohy Štábu partizánskeho hnutia pri 1. ukrajinskom fronte. Na našom území pôsobil od noci z 26. na 27. septembra 1944, keď bol zhodený pri obci Černina (okr. Humenné). Svoju základňu mal v lesoch pri obci Poruba pod Vihorlatom. Jeho hlavným poslaním mala byť spravodajská a diverzná činnosť. V bojovej a deštruktívnej činnosti úzko spolupracoval s dvoma partizánskymi skupinami – *Kriváň* a *Veža*. Ope-roval na území na juh, sever a východ od vrcholu Vihorlatu. Išlo najmä o obce Poruba pod Vihorlatom, Jovsa, Kusín, Remetské Hámre, Hlivištia,

22 DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 67-68.

23 Podrobnejšie k skupine *Jastrib* pozri DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zem-plíne*, s. 46-49. PAŽUR, Š.: *Protifašistický odboj na východnom Slovensku*, s. 173-174. BENČÍK, A.: *Pomoc partizánov pri oslobodzovaní východného Slovenska*, s. 165.

24 TAKÁČ, L.: Skupina „Borkaňuk“; *Z partizánskeho hnutia na východnom Sloven-sku* (23). *Východoslovenské noviny*, roč. 16, č. 26, 29. 1. 1967, s. 5.

Choňkovce, Podhorod', Beňatina, Inovec, Ruský Hrabovec, Ruská Bystrá, Strihovec, Ladomírov, Kolonica, Zemplínske Hámre, Dlhé nad Cirochou, Kamenica nad Cirochou a Belá na Cirochou, Ptíčie, Porúbka a Chlmeč.²⁵ 15. novembra 1944 sa v priestore obce Ruská Hrabová, spolu so skupinou *Za slobodu Československa*, spojila s jednotkami 4. ukrajinského frontu.²⁶

Udalosti v chotári obce Remetské Hámre od septembra do novembra 1944

Miestne obyvateľstvo sa do styku s partizánmi dostalo v lesoch. Tu väčšina mužov pracovala ako lesní robotníci či drevorubači pre firmu Szechayi Wanderbild, alebo páčila drevené uhlie pre firmu Bajomi.²⁷ Kým o prítomnosti partizánov v okolitých lesoch mohli maďarskí žandári až do leta 1944 len čo-to tušiť, koncom leta 1944 ich na túto skutočnosť upozornila nešťastná náhoda, ktorá sa odohrala v okolí Morského oka. Išlo zrejme o prvý vážnejší kontakt partizánov s maďarskými žandármi a vojakmi pohraničnej stráže. Tieto udalosti zaznamenali vo svojich spomienkach viacerí priami účastníci. Žiaľ, ich vek a pravdepodobne aj doba, v ktorej boli zaznamenávané a následne spracovávané, spôsobili, že sa v nich nachádza niekoľko (viac či menej) rozdielnych momentov. Zhodujú sa však v tom, že okolo polnoci bolo v priestore Morského oka zhodených niekoľko výsadkárov.²⁸ Karol Džupa vo svojej práci upresňuje, že išlo o „niekoľko výsadkárov s rádiostanicou ... príslušníkov Červenej armády

---

25 Bližšie k činnosti oddielu *Borkaňuk* pozri spomienky V. Mohoritu (Bojovjy šľach partyzans' koho zahonu „Borkaňuk, s. 105-115). DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 59-66.

26 BENČÍK, A.: *Pomoc partizánov pri oslobodzovaní východného Slovenska*, s. 181. PAŽUR, Š.: *Protifašistický odboj...*, s. 177.

27 Obecný úrad Remetské Hámre, nezaradené, spomienky Jozefa Landu a Karola Bovana.

28 Anton Kudelas vo svojich spomienkach upresňuje, že išlo o ôsmich partizánov, kým Jozef Valčák hovorí o šiestich partizánoch. Spomienky A. Kudelasa a M. Kuchtu boli publikované v článku (bez uvedenia autora článku) *Padáky nad Vihorlatom. Nový Zemplín; Príloha Zemplinských novín*, roč. 16, č. 46/2, 18. 11. 1975, bez číslovania strán. Spomienky J. Valčáka spracoval Andrej Holp v článku „Tam, vysoko v horách...“ *Bojovník*, roč. 32, č. 2, 17. 1. 1976, s. 4.

zo 4. ukrajinského frontu.²⁹ Prvý parašutista, pravdepodobne radista, dopadol na hladinu Morského oka a utopil sa.³⁰ Práve jeho padák, ktorý stále plával po hladine, upozornil maďarské vojenské hliadky na výsadkársku akciu. Maďari preto nielen zosilnili tunajší vojenský oddiel, ale od nasledujúceho rána „...začali prekutávať okolie Morského oka, hľadajúc ostatných výsadkárov...“³¹ Anton Kudelas, vtedajší strojvodca na úzkokolajke zvanej „Zuzka“, si na tieto udalosti spomína takto: „Žandársky veliteľ s obrovským kohútím perím za „čakovom“ mi prikázal pristaviť niekoľko vagónikov na moju „Zuzku“. Predné vagóniky boli prázdne, ďalšie dva obsadili žandári, vojaci i nyilasi v civile. Z oboch strán trčali gul'omety. Šli sme pomaly, i keď nyilasovci súrili. Nechcelo sa mi, vedel som, že idú na partizánov...“³²

Keďže sa nepodarilo nadviazať rádiové spojenie, lietadlo sa spustilo nižšie a vysadilo ďalšiu osobu, ktorou mala byť žena.³³ Tá dopadla do koryny stromov, kde ostala visieť. Ostatní zoskočili z lietadla o niečo neskôr a dopadli na tzv. Krivskú lúku, vpravo od Morského oka. Parašutistku zo stromu vyslobodili preživší členovia výsadku prerezaním popruhov na padáku. Pri dopade na zem si však zlomila nohu. Následkom jej zranenia skupina nemohla v ústupe do hôr pokračovať dostatočne rýchlo. Došlo k stretu medzi členmi výsadku a maďarskou pohraničnou hliadkou. Pri prestrelke parašutistka zahynula.³⁴

29 DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 70.

30 Podľa K. Džupu mal na sebe 60 kg výstroje. Jozef Valčák to špecifikuje na vysielacku, zbraň, strelivo a ostatné potreby. Pozri DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 70. Spomienky J. Valčáka: „Tam, vysoko v horách...“, s. 4.

31 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 8.

32 Spomienky A. Kudelasa: *Padáky nad Vihorlatom*, c. d.

33 J. Valčák je však osamotený v tvrdení, že išlo o lekárku. Nie je vylúčené, že J. Valčák si funkciu neznámej partizánky zamenil s lekárkou Hauptlorencovou z Michaloviec, ktorá pôsobila v partizánskom oddieli *Jastrib* a neskôr v brigáde *Kriváň*. K. Džupa označil partizánku za radistku výsadku. Podobne tak urobil aj Dušan Halaj. Ostatné zdroje úlohu partizánky vo výsadku nešpecifikujú. Porovnaj spomienky J. Valčáka „Tam, vysoko v horách...“, s. 4. DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 49, 70. Tenže: *Fašistické represálie na Slovensku*. Zost. D. Halaj a kol., Bratislava, 1990, s. 81. *Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970*, s. 7-8. Spomienky A. Kudelasa: *Padáky nad Vihorlatom*, c. d.

34 VHA Praha, f. Domáci odboj, šk. 16, č. 217-218, protokol zo 16. 1. 1946.

Okrem parašutistky pravdepodobne zahynuli aj ďalší členovia výsadku a niekoľko maďarských vojakov. Zachované zdroje nehovoria jednoznačne, či došlo k vystrieľaniu celého výsadku, jeho časti alebo bola zabitá len spomínaná parašutistka. Pri rekonštrukcii tejto udalosti však možno vychádzať zo spomienok Antona Kudelasa, ktorý na jej margo uviedol: „...*naspäť som viezol hŕstku žandárov a mŕtvych partizánov...*“³⁵, a tiež zo skutočnosti, že v lese za dedinou je postavený pamätník venovaný: „...*beštiálne zavraždeným šiestim partizánom a neznámej sovietskej partizánke.*“³⁶ Hoci ani na základe tohto číselného údajja nemožno spoľahlivo určiť počet členov výsadku, slová na pamätníku sa s veľkou pravdepodobnosťou týkajú práve uvedenej skupiny. Podľa našich vedomostí už totiž v obci, resp. jej chotári do prechodu frontu nedošlo k inej podobnej udalosti, ktorej by mohol byť pamätník venovaný.

Tragédia tohto, pravdepodobne prvého, stretu medzi vojakmi maďarskej pohraničnej hliadky a partizánmi však prestrelkou v lese neskončila. Ešte v lese³⁷, alebo tesne po prevoze mŕtvych partizánov do obce³⁸, maďarskí vojaci nechali vyzliecť a pri hostinci „Hangyi“ uprostred dediny vystaviť nahé mŕtve telá ženy a muža utopeného v Morskom oku.³⁹ Podľa nášho názoru dôveryhodnejšie pôsobí svedectvo Jozefa Dudru, ktorý tvrdí, že takto hanobne sa zaobchádzalo len s telom mŕtvej ženy.⁴⁰ Navyše dodáva aj svoj postreh, podľa ktorého „...*na mŕtvej bolo vidno, že táto*

35 Spomienky A. Kudelasa: Padáky nad Vihorlatom, c. d. Aj v kronike obce sa naznačuje, že išlo o viacerých partizánov, nie iba o parašutistku. Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 8. Rovnakú domnienku vyslovil aj K. Džupa (*Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 70).

36 Pozri obr. 1.

37 VHA Praha, f. Domáci odboj, šk. 16, č. 217-218, protokol zo 16. 1. 1946.

38 Spomienky A. Kudelasa: Padáky nad Vihorlatom, c. d.

39 DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 70. A. Kudelas vo svojich spomienkach uvádza, že maďarskí žandári takýmto spôsobom zaobchádzali s telami všetkých partizánov privezených z lesa: „...*v obci ich fašisti vyzliekli a nahých drôtom priviazali k drevenému plotu z oboch strán ulice. Na hrud' im pripevnili cedule s textom: Tak pochodí každý, kto bude paktovať s partizánmi!*“ Spomienky A. Kudelasa: Padáky nad Vihorlatom, c. d.

40 VHA Praha, f. Domáci odboj, šk. 16, č. 217-218, protokol zo 16. 1. 1946.

*bola už po smrti dopichaná bodákmi, lebo z rán netiekla krv...*⁴¹ Maďarskí žandári si podobné praktiky pravdepodobne už osvojili, pretože ich neváhali použiť aj v ďalšom prípade, ktorý sa v obci odohral v októbri 1944.⁴²

Tento „verejný pranier“ mal podľa niektorých zdrojov trvať hodinu⁴³, podľa iných až pol dňa a „*pred večerom boli pobití partizáni pochovaní na okraji miestneho cintorína, bez akejkoľvek pocty, obradu a označenia...*“⁴⁴

Jozef Valčák vo svojich spomienkach opisuje ešte brutálnejšie, hoci dosť nepravdepodobné, zaobchádzanie s mŕtvymi: „*Maďarskí vojaci odviezli mŕtvolu a občanom prikázali, aby ich ešte v ten deň pochovali k plotu cintorína. No po dvoch dňoch, keď došiel do Remetských Hámrov dôstojník maďarskej armády, predstaviteľovi dediny prikázal: Partizánov vykopať z hrobu, vyzliecť donaha a vystaviť na výstrahu! Až po dvoch dňoch povolili mŕtvolu pochovať.*“⁴⁵

Táto udalosť neostala nepovšimnutá partizánskou skupinou *Jas-trib*. Tá dostala rozkaz zaútočiť na maďarskú pohraničnú základňu na Morskom oku. Bojovú operáciu uskutočnilo 18 partizánov pod velením Michaila Sieňa. Údajne sa im podarilo zajať 36 pohraničných vojakov a zmocniť sa ich výzbroje.⁴⁶

Správy o septembrových udalostiach zachytila aj partizánska skupina *Borkaňuk*. Koncom septembra 1944 vraj skupina „*borkaňukovcov*“ obišla dedinu lesom a pred „*kaštielikom*“, kde boli ubytovaní maďarskí fašistic-

41 Tamže.

42 Pozri nižšie.

43 VHA Praha, f. Domáci odboj, šk. 16, č. 217-218, protokol zo 16. 1. 1946.

44 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 8. Spomienky A. Kudelasa: Padáky nad Vihorlatom, c. d. Na jar roku 1946 boli títo partizáni prenesení na spoločný cintorín sovietskych vojakov na Hrádku v Michalovciach.

45 Spomienky J. Valčáka: „*Tam, vysoko v horách...*“, s. 4.

46 DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 70. Je však veľmi otáznne, či k akcii skutočne došlo, keďže v inej dôležitejšej odbornej literatúre sa vôbec nespomína. Pozri napr. GAŽO, E.: *Partizánske hnutie na Slovensku*, s. 191-192, PLEVZA, V.: a kol.: c. d., s. 208.

ki vojaci, sa rozdelila. Partizáni následne obstúpili budovu z oboch strán. „V stanovenú minútu zaútočili ... na mieste ostalo šesť mŕtvych žandárov a na dverách lístok: Tak zničíme všetkých nepriateľov!“⁴⁷ Iný prepád v obci uskutočnila skupina *Borkaňuk* údajne aj v noci zo 16. na 17. októbra 1944.⁴⁸ Partizáni opäť napadli žandársku stanicu, stanovisko maďarských vojakov v „malom kaštieliku“ a ubikácie vojakov v škole. Aj tieto informácie z marxistickej spomienkovej literatúry treba uviesť na pravú mieru. Ak by k obojm takým výrazným bojovým akciám skutočne došlo, iste by to zaregistrovali aj miestni kronikári, resp. iné seriózne pramene. No nestalo sa tak. Prvú akciu kronikári nezaznamenali vôbec, druhú v odlišnej verzii.⁴⁹ Najpravdepodobnejšie tak asi bude, že partizáni pri druhej spomínanej akcii spôsobili na uvedených objektoch materiálne škody, ale straty na životoch medzi maďarskými žandármi a vojakmi neboli. Totiž, „...maďarskí žandári práve v túto noc (t.j. zo 16. na 17. októbra – pozn. aut.) neboli vo svojich služobných miestnostiach a vojaci akousi náhodou tiež nenocovali v škole... Napriek tomu útočili ako zbesilí... Do spomínaných objektov vrhali ručné granáty cez okná a používali i strelbu zo samopalov.“⁵⁰ Je možné domnievať sa, že maďarskí žandári aj vojaci boli o útoku vopred informovaní. Naznačuje to aj skutočnosť, že títo – ukrytí blízko miesta prepádu – strelbu opätovoľovali. Nastala prestrelka, ktorá trvala asi hodinu. Keď žandárom došli na pomoc nemecké obrnené autá, partizáni sa stiahli do lesa, odkiaľ ich kroky smerovali do obce Nemecká Poruba (dnes Poruba pod Vihorlatom).⁵¹

---

47 Spomienky J. Valčáka: „Tam, vysoko v horách...“, s. 4.

48 Tamže.

49 Ani publikácia E. Gažu, detailne mapujúca organizáciu a bojovú činnosť partizánskych jednotiek na Slovensku, tieto dva ozbrojené prepady pri hodnotení činnosti p. o. *Borkaňuk* vôbec nespomína (*Partizánske hnutie na Slovensku*, s. 71).

50 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 8 – 9.

51 Spomienky J. Valčáka: „Tam, vysoko v horách...“, s. 4. Za pomoc, ktorú obec poskytla partizánom, zaplatila daň v podobe 106 úplne a 6 čiastočne vypálených domov a 72 poľnohospodárskych objektov. A samozrejme aj stratami na ľudských životoch, ktoré však nie sú dodnes úplne vyčíslené. Porovnaj DŽUPA, K.: *Z protifašistického odboja v Zemplíne*, s. 93. Tenže: *Fašistické represálie na Slovensku*, s. 130.

Maďarský protiúder v obci Remetské Hámre tiež nenechal na seba dlho čakať. Keď „nasledujúce ráno obchádzal budovu žandárskej stanice František Modrák, hľadajúc tam svoje pasúce sa kone...“, žandári považovali toto jeho chovanie za podozrivé. Preto ho, za účelom výsluchu dovliekli na stanicu. „Tu ho podrobili ťažkému výsluchu, sprevádzanému ukrutným mučením...“ Keďže sa nepriznal „...rozoštvani Maďari ho surovo dobili na smrť...“ V noci 18. októbra 1944 vyťahli mŕtvolu na okraj obce (pastvisko na tzv. Kováčovej sekcii), kde do nej niekoľkokrát strelili a nechali ju tam ležať. Ráno na nález mŕtvy upozornili vtedajšieho starostu obce Jozefa Dudru a v dedine rozhlásili, že ho „...za zradu umučili partizáni.“⁵² Na mŕtvom však zanechali svoj rukopis, nápadne pripomínajúci prípad zo septembra 1944 – „...niekoľko strelných rán urobených už do mŕtvy, a preto nezakrvavených...“⁵³

Krátko po týchto udalostiach maďarskí žandári aj vojaci maďarskej pohraničnej stráže opustili obec. Spolu s vojakmi odišli aj správca majetkov grófký Wanderbiltovej, gróf Woždický (vystriedal ho Ing. Popp), šofér panstva, správkyňa nemocnice aj lesníci.⁵⁴

Jozef Valčák vo svojich spomienkach datuje do októbra 1944 ešte jednu tragickú udalosť, ktorá sa odohrala „na víšku nad dedinou“. Nemci tam mali chytiť štyroch vojakov vtedajšej slovenskej armády, ktorých najskôr prinútili vykopať jamy, a potom ich nad nimi zastrelili. Keď „...posledný na nich navršil hlinu, potom i jemu fašisti výstrelmi zo samopalu vyhasili život...“⁵⁵ V obci však dodnes „opatrne“ koluje aj iná verzia prípadu. Podľa nej sa ukrutnosť nedopustili Nemci, ale príslušníci „osloboditeľskej“ armády, ktorí sa vo vihorlatských lesoch pohybovali už koncom októbra.⁵⁶

Po tom, ako obec začiatkom novembra 1944 opätovne obsadili maďarskí vojaci, sprevádzaní ako výpomocou aj jednotkami nemeckého

52 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 9. Spomienky J. Valčáka: „Tam, vysoko v horách...“, s. 4.

53 Tamže, s. 9.

54 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 11-12.

55 Spomienky J. Valčáka: „Tam, vysoko v horách...“, s. 4. Na mieste, kde si vojaci mali vykopať hroby, dnes stojí pamätný kríž obetiam 2. svetovej vojny, pozri obr. 2.

56 Zo spomienok Jozefa Klocoka st. Osobný archív autorky.

delostrelectva, mnohí obyvatelia sa z obce vystaňovali a „žili v provizórnych chatrčiach v lese asi 3 km od dediny.“⁵⁷

Nemecké divízne veliteľstvo vydalo pre obyvateľov obce výzvu, v ktorej im hrozilo trestom, ak sa do svojich domov nevrátia: „... Slováci, ktorí veria vo všetky cigánstva a ostrelujú nemecké vojsko a ničia transporty, si myslia, že tým škodu robia nemeckej armáde. Zo všetkým banditizmom urobíme koniec! Nemecká armáda praje všetko dobre civilnému ľudu, zničí však všetkých tých ľudí, ktorí podporujú boľševické barbarstvo tým, že napádajú nám armádu odzadu. Ktorí v okolí budú pomáhať banditom, budú trestaní podľa nasledujúcich stupňov:

1. stupeň: Zaberieme všetkých mužov. Zaberieme všetky majetky a ponecháme iba jednu kravu podľa rodiny.
2. stupeň: Zaberieme všetok majetok.
3. stupeň: Zapálime celú dedinu.

Proti tretiemu stupňu previnila sa obec Vinna dňa 30. októbra.

Slováci! Počúvajte už tú prvú výstrahu, aby sme nemuseli robiť opatrenie 2. a 3. stupňa. Vráťte sa všetci z lesov a pracujte si kľudne ako roľníci a remeselníci. Banditom nedávajte potraviny a keď ste ich videli alebo viete, kde sú, tak to oznámte nemeckému alebo maďarskému komandu.“⁵⁸

Na základe tejto výzvy sa väčšina obyvateľov vrátila späť do dediny.

Od začiatku novembra 1944 už stopy po partizánskych zásahoch – či už v obci, alebo jej chotári – nenachádzame. Menší oddiel maďarského vojska sa však po krátkej prestrelke v lese neďaleko obce vzdal partizánom. Tí ho držali v zajatí na svojej základni pod Vihorlatom. Niekoľkí maďarskí vojaci, i napriek zákazu, tajne opustili partizánsky tábor a zbehli k Nemcom. Následkom toho bol celý zvyšný oddiel vystrieľaný.⁵⁹ O ostatných zbehov sa po ich dochytení postaralo už maďarské veliteľstvo, ktoré podobné prečiny trestalo smrťou zastrelením. To sa i stalo s Gombošom Bálintom „...jedným maďarským zbehom z tunajšej posádky“,

57 Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 12.

58 Originál výzvy nemeckého divízneho veliteľstva je vlepý do Kroniky obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 13.

59 Tamže, s. 14-15.

ktorý bol dolapený v Zalužiciach „...a potom bol tu, v Remetských Hámroch, asi v polovici novembra zastrelený.“⁶⁰

17. novembra 1944, t.j. krátko pred oslobodením obce, nariadilo nemecké veliteľstvo nútenú evakuáciu všetkých mužov vo veku od 16 do 60 rokov.⁶¹ Neuposlušnutie tohto nariadenia sa malo prísne trestať, najmä trestom na rodinných príslušníkoch. Preto „...105 chlapov podriadilo sa rozkazu nútenej evakuácie a 17. novembra 1944, za doprovodu nemeckých stráží, boli deportovaní do Košíc. Cestu museli vykonať peši. Títo chlapi boli mimo obce 9 týždňov a prechod frontu prežili v Košiciach.“⁶²

Ako sme už vyššie spomenuli, nemecké a maďarské vojsko opustilo Remetské Hámre 24. novembra 1944. V nasledujúci deň vstúpili do obce jednotky Červenej armády, no to už patrí do ďalšej kapitoly vojnových udalostí tejto obce.

Summary

As seen from the previous works of Slovak historians dealing with the partisan movement in the Eastern Slovakia, the village Remetské Hámre remained untouched by the movement. Nevertheless, the paper is focused on the events that happened in the cadastral area of Remetské Hámre from the first serious clash between the partisan groups and the Magyar boundary patrols in September 1944 until the liberation of the village on 25th of November 1944. In the autumn 1944 the village became a part of operation field of partisan troops (especially those called „Yastrib“ and „Borkanyuk“), even though there had not been developed any partisan movement in a proper sense equal to that of the well-known partisan municipalities like Vinné, Poruba pod Vihorlatom (Poruba under Vihorlat) or others. Thus, the paper strives for contributing a small piece to the mosaic of wartimes in the area of the North-Eastern Slovakia, which still remains in the margin of interest of historians.

Autor:

Mgr. Katarína Varšová
Píniová 18
Bratislava

Posudzovateľ:

PhDr. Tomáš Klubert, PhD.
Ústav pamäti národa
Bratislava

⁶⁰ Tamže, s. 15.

⁶¹ Obecný úrad Remetské Hámre, nezaraďené, spomienky Karola Bovana.

⁶² Kronika obce Remetské Hámre 1944 – 1970, s. 15.

Obrazová príloha

Obr. 1. Pamätník SNP v obci Remetské Hámre. Zdroj: Osobný archív autorky.

Obr. 2. Pamätný kríž obetiam 2. svetovej vojny z Remetských Hámrov. Zdroj: Osobný archív autorky.